

Σκέψεις για την παιδεία* 1997

Ο υπογραφόμενος, (από το 1946 ως μαθητής, από το 1958 ως φοιτητής, από το 1963 ως άμισθος βοηθός και επιμελητής του Ε.Μ.Π. και από το 1980 ως Καθηγητής του ΑΠΘ και στη συνέχεια του Ε.Μ.Π. και του Μεταπτυχιακού Προγράμματος του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών), έζησε, εργάστηκε και εργάζεται για πάνω από πενήντα χρόνια (με εξαίρεση τα χρόνια της δικτατορίας), ως απολύτως, πλήρους και αποκλειστικής απασχόλησης πανεπιστημιακός, μέσα στο Δημόσιο Σύστημα Παιδείας.

Στο διάστημα αυτό :

- πήρε ενεργό μέρος σ' όλους τους αγώνες για μια παιδεία ουσιαστική, θεμέλιο της κοινωνικής προόδου, της δημοκρατίας, του πολιτισμού αλλά και της ολοκληρωμένης κοινωνικής, οικονομικής και πολιτισμικής ανάπτυξης της χώρας μας,
- κατά καιρούς, συμμερίσθηκε ευθύνες σχεδιασμού, χάραξης, προγραμματισμού αλλά και εισήγησης και υλοποίησης πολιτικών και νομοθετικών ρυθμίσεων για την παιδεία και ειδικότερα κυρίως για την πανεπιστημιακή, οι οποίες βασιζόταν σε, για άλλους ορθές και για άλλους "δογματικά" απόλυτες και άκαμπτες αρχές,
- συμμετείχε σε εξαντλητικές συλλογικές διαδικασίες συγκρότησης, συνδιαμόρφωσης, κριτικής προσέγγισης και υποστήριξης θέσεων για την παιδεία, αλλά και άσκησης, σκληρής και τεκμηριωμένης πολεμικής κατά συγκεκριμένων μέτρων, ανακολουθιών και ασυνεπειών, τόσο στην άσκηση της κρατικής εκπαιδευτικής πολιτικής, όσο και στην άκριτη και ισοπεδωτική αντιπολίτευσή της,
- διαχειρίστηκε εκπαιδευτικές υποθέσεις με θετικές ή αρνητικές εξελίξεις,
- έπεισε και πείσθηκε σε δημιουργικούς διαλόγους στο Πανεπιστήμιο, στο ΤΕΕ, σε επιστημονικούς συλλόγους, στο Εθνικό Συμβούλιο Ανώτατης Παιδείας, στο Υπουργείο Παιδείας, στο Πνευματικό Κέντρο και το Ελεύθερο Ανοιχτό Πανεπιστήμιο του Δήμου Αθηναίων, αλλά και με εκπροσώπους ριζικά διαφορετικών πολιτικών, ιδεολογικών και κοσμοθεωρητικών απόψεων,
- συγκρούστηκε, χωρίς υποχωρήσεις (και συγκρούεται κάθε φορά που εκτιμά ότι απαιτείται), μετά από αδιέξοδες προσπάθειες περιφρούρησης της συνέπειας των λόγων και των έργων, αλλά και της θεωρίας και της πράξης, με κατά τεκμήριο ομοϊδεάτες, συναδέλφους και παλιούς συντρόφους και συναγωνιστές του, οι οποίοι για διαφορετικούς λόγους συχνά προσαρμόζονται με "ρεαλισμό" στα κάθε φορά "νέα δεδομένα",
- και δεν φοβήθηκε ποτέ, (για λόγους ... "πολιτικού κόστους" του ως πολίτη), να συμφωνεί, να συνεργάζεται αρμονικά και αποτελεσματικά και να συμπορεύεται τόσο με "συντηρητικούς" συναδέλφους του, όσο και με "περιθωριακά" -για τους πολλούς- φοιτητικά "γκρουπούσκουλα", όταν τεκμηριώναν με επάρκεια και πειστικότητα τις απόψεις τους, αλλά και να αντιπαράθεται, όπου αυτό χρειαζόταν, με όλους όσους με "προοδευτικά" άλλοθι προωθούσαν αρχές, στάσεις και συμπεριφορές εύκαμπτες και ενδοτικές σε κάθε μορφής πολιτική, κομματική, πανεπιστημιακή, κοινωνική και επικοινωνιακή εξουσία.

Αναγκαστική και αναπόδραστη συνέπεια για μια τέτοια "πολυτελή" στάση ζωής είναι συνήθως μια μοναχική και έξω από φιλόζενες ομπρέλες, προστατευμένες και προστατευτικές "στάσεις" και θερμοκήπια "φίλων και κολλητών" πορεία, την οποία όμως ο υπογραφόμενος πολύ απολαμβάνει, αρκούμενος στην συντροφική (και ακηδεμόνευτη από κάθε άποψη) συνοδοιπορία του με ελάχιστους παλιούς και νέους φίλους με τους οποίους τον συνδέουν κοινοί κώδικες ολοκληρωμένης αίσθησης, θεώρησης, αντίληψης και αξιολόγησης της πολυδιάστατης σημερινής πραγματικότητας (πολιτικής, κοινωνικής, πολιτισμικής, οικονομικής, τεχνολογικής και περιβαλλοντικής), της συμπαρομαρτούσας γενικευμένης κρίσης, αλλά και των νομοτελειακά προδιαγραφόμενων προοπτικών της.

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις, οι εισηγήσεις, οι προτάσεις και οι θέσεις που τεκμηρίωσε, αλλά και η πίστη, το πάθος και η αφοσίωση στην υλοποίησή τους, καθώς και οι επώδυνες πολλές φορές

* Δημοσιεύθηκε στο περιοδικό «Άρδην» το 1997.

εμπειρίες του στην πορεία αυτή, διατρέχουν μία σειρά κείμενά* του, από τα οποία ένας πιο αποστασιοποιημένος και γι' αυτό νηφάλιος ερευνητής θα μπορούσε να βρει την άκρη αλλά και την θεμελιώδη αιτιολόγηση των παρακάτω ίσως εκ πρώτης όψεως προκλητικών σκέψεων :

1. Η μόνη περίοδος μετά τη μεταπολίτευση κατά την οποία υπήρξε και εφαρμόστηκε με συνέπεια συγκροτημένη εθνική στρατηγική και πολιτική για την παιδεία στη χώρα μας, ενταγμένη σε μία ολοκληρωμένη πολιτική διαρθρωτικών αλλαγών εκδημοκρατισμού και εκσυγχρονισμού της ελληνικής κοινωνίας ήταν η περίοδος 1981-1983.
2. Την περίοδο αυτή οι διαρθρωτικές αλλαγές π.χ. στην πανεπιστημιακή παιδεία "άνθισαν" στο ευνοϊκό κλίμα των προσδοκιών ολόκληρου του ελληνικού λαού και των πανεπιστημιακών, (δάσκαλων και φοιτητών) -ή τουλάχιστον στην ευμενή ανοχή τους και την ήπια και μόνο για την "τιμή των όπλων" ενίοτε αντιπολιτευτική στάση μερικών ομάδων τους- για ριζική κοινωνική αλλαγή. Την διετία αυτή υλοποιήθηκε για πρώτη φορά στη χώρα μας πάνω από το 95% του προγράμματος κυβερνητικής πολιτικής για την παιδεία και τα Πανεπιστήμια με απελευθερωμένο όλο το δυναμικό τους από κάθε φύσης αγκυλώσεις και αντιδημοκρατικούς θεσμούς και με "υπερβολικά" συμμετοχικές διαδικασίες, βελτιώνουν έκτοτε αποφασιστικά το εκπαιδευτικό και ερευνητικό τους έργο και την ολική τους ποιότητα. Ποσοτικοποιημένες οι σχετικές θετικές επιπτώσεις μπορούν να μετρηθούν ως σήμερα με βάση τις ισχύουσες διεθνώς προδιαγραφές.

Αυτό βέβαια σε καμιά περίπτωση δεν εξασφαλίζει βεβαιότητες ειδυλλιακών συνθηκών λειτουργίας των πανεπιστημίων μας και δεν προδικάζει τις εξελίξεις που επέρχονται.

3. Από το 1983 και μετά σημειώνονται, απ' τη μια μεριά σταδιακές υποχωρήσεις, υπαναχωρήσεις, ανατροπές και ασυνέπειες λόγων και έργων σε κάθε τομέα της κυβερνητικής πολιτικής (και συνεπώς και στον τομέα της παιδείας), με ταυτόχρονα διαπίστωση απόλυτου κενού ουσιώδους και αξιόπιστου αντιπολιτευτικού λόγου, ενώ από την άλλη αυξάνεται ουσιαστικά η παρέμβαση της ΕΟΚ στα πολιτικά πράγματα και της Ελλάδας, με "ενδιαφέρουσες" από κάθε άποψη πρωτοβουλίες και πολιτικές και στα πεδία της εκπαίδευσης, της κατάρτισης, της έρευνας, της τεχνολογίας και της ανάπτυξης.

Ως αναπόδραστες συνέπειες της νέας κατάστασης μπορούν να επισημανθούν η βαθμιαία για τους περισσότερους πανεπιστημιακούς εγκατάλειψη των αξιών που ο Νόμος Πλαίσιο 1268/82 θέσπιζε ως θεμέλιο της επιστημονικής, κοινωνικής και πολιτισμικής συμβολής των ΑΕΙ στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη της χώρας και ταυτόχρονα η όλο και μεγαλύτερη προσαρμογή και συμμόρφωσή τους σε διαδικασίες, πολιτικές επιλογές και επιταγές (όχι βέβαια εξ' ορισμού και πάντα αρνητικές) της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

4. Με κυρίαρχη αξία την σύνδεση Πανεπιστημίων και Επιχειρήσεων για τον σχεδιασμό, την ανάπτυξη και την παραγωγή καινοτομικών νέων προϊόντων και υπηρεσιών, στην κατεύθυνση ισχυροποίησης της ανταγωνιστικής θέσης της Ευρώπης έναντι των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας, προωθούνται σημαντικά προγράμματα έρευνας αλλά και κατάρτισης κυρίως στους τομείς των τεχνολογιών αιχμής και τα πανεπιστήμια πλέον αρχίζουν να κινούνται στο ρυθμό της αγοράς και της επερχόμενης παγκοσμιοποίησής της.

5. Στο γενικότερο διεθνές πολιτικό κλίμα την ίδια περίοδο σημειώνονται ραγδαίες εξελίξεις οι οποίες οδηγούν στην κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων, την υποχώρηση των σοσιαλιστικών ιδεών, στην αμηχανία των προοδευτικών κινημάτων σ' όλον τον κόσμο αλλά και στην σταδιακή αποστασιοποίηση σημαντικών στελεχών τους, τα οποία είτε "αναβαπτίζονται" στο φως του ανατέλλοντος παγκοσμιοποιημένου νεοφιλελευθερισμού ή μετατρέπονται σε νέους - και ικανότατους συχνότατα -επιχειρηματίες που αξιοποιούν κερδοφόρα τις γνώσεις τους στην πολιτική οικονομία της καπιταλιστικής κοινωνίας, τις γνωριμίες τους στις χώρες του τέως υπαρκτού σοσιαλισμού -ο οποίος βιάζεται να καταστεί "ελευθέριο" πειραματικό εργαστήριο κανόνων και πρακτικών ακραίας και ασύδοτης αγοράς- αλλά και τις καλές οργανωτικές, συνδικαλιστικές και πολιτικές εμπειρίες τους.

6. Σήμερα, στην εποχή των Λευκών Βίβλων για την εκπαίδευση και την κατάρτιση και την ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, τα Πανεπιστήμια έχουν μετατραπεί από Ανώτατα Εκπαιδευτικά και Ερευνητικά Ιδρύματα τα οποία θεραπεύουν την παιδεία ως πολύτιμο και δημόσιο αγαθό και την επιστήμη γενικότερα με κατοχυρωμένη την ελευθερία της έρευνας και της διδασκαλίας σε ένα ετερόκλητο και ετεροβαρές άθροισμα κυρίως ερευνητικών "ανθουσών πανεπιστημιακών

μικροεπιχειρήσεων" συνεργαζομένων (στενά έως και υπηρετικά) με τη Βιομηχανία, χρηματοδοτούμενων από ευρωπαϊκούς κυρίως και εθνικούς δευτερευόντως πόρους στα πεδία των τεχνολογιών αιχμής και συνεχώς υποβαθμιζόμενων κυρίως διδακτικών μονάδων στα υπόλοιπα γνωστικά πεδία τα οποία δεν ενδιαφέρουν ιδιαίτερα την Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και ιδίως στα πεδία των κοινωνικών επιστημών και των επιστημών του ανθρώπου.

Η υποβάθμιση αυτή τείνει να αγκαλιάσει όλα τα κρατικά συστήματα πανεπιστημιακής παιδείας των χωρών μελών της Ε.Ε. τα οποία η Επιτροπή τα θεωρεί "άκαμπτα" και προετοιμάζει με συστηματικότητα τις προϋποθέσεις για "ευέλικτες μεθόδους απόκτησης γνώσεων, ικανοτήτων και δεξιοτήτων αλλά και πιστοποίησής τους", εκτός των θεσμισμένων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Έτσι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην κατεύθυνση της κυρίαρχης επιλογής της εν όψει της Ο.Ν.Ε., για δραματική μείωση των δημοσίων κοινωνικών δαπανών, στοιχειοθετεί μεθοδικά την έκπτωση της παιδείας ως ολοκληρωμένης κριτικής, μορφωτικής και πολιτισμικής διαδικασίας παραγωγής και μετάδοσης νέας γνώσης, σε αφυδατωμένη και μονοδιάστατη τεχνική επαγγελματική κατάρτιση, κατάλληλη να καλύπτει φθηνά και αποτελεσματικά τις βραχυπρόθεσμης αποδοτικότητας ανάγκες της βιομηχανίας.

Στο πλαίσιο αυτό, όπως είναι αυτονόητο ευνοούνται οι αμφίβολης έως και χειρίστης ποιότητας "εκπαιδευτικές" επιχειρήσεις των καλουμένων ιδιωτικών "πανεπιστημίων", ελληνικών και ξένων, των εργαστηρίων "ελευθέρων" σπουδών και των χρηματοδοτούμενων σεμιναρίων και οι πάσης φύσεως εκσυγχρονιστές (και βέβαια όχι μόνο της κυβέρνησης και της αξιωματικής αντιπολίτευσης), αμέσως ή εμμέσως, ενισχύουν την ανάπτυξή τους ή τα ανέχονται να λειτουργούν χωρίς προδιαγραφές, επενδύσεις και αξιόπιστο διδακτικό προσωπικό, στην καλύτερη -γι' αυτούς- περίπτωση, μη μπορώντας ν' αντιληφθούν τις δραματικές συνέπειες για όλο το σύστημα παιδείας, από τη γενίκευση μιας τέτοιας πορείας, η οποία στο όνομα της αγοράς και των πρόσκαιρων συμφερόντων της ναρκοθετεί και υπονομεύει τον πολυδιάστατο, ολοκληρωμένο, κριτικό και δημιουργικό χαρακτήρα της παιδείας και της σύμφυτης μ' αυτήν έρευνας.

Έτσι, πιστεύω, είναι ξανά καιρός:

- να ξαναδούμε το δάσος και όχι το δένδρο για το μείζον και συνολικό πρόβλημα της παιδείας στην Ευρωπαϊκή Ένωση,
- να μην οδηγούμαστε εύκολα σε τυφλές και αδιέξοδες συνήθως συγκρούσεις (όπως π.χ. αυτή των συνεχών πενθήμερων απεργιών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση), με μόνο κυρίαρχο αίτημα -όσο δίκαιο και αν είναι αυτό- τη ρύθμιση οικονομικών ζητημάτων και
- να πάψουμε να βλέπουμε όπως οι ιθαγενείς τις δραματικές τεχνολογικές εξελίξεις στην πληροφορική και τηλεματική ως πανάκεια εκσυγχρονισμού και προόδου, αλλά και θεμιτής υποκατάστασης της ανεπανάληπτης αλληλεπίδρασης δασκάλου και μαθητή στο σχολείο, μέσα από προϊόντα νέας εκπαιδευτικής τεχνολογίας τα οποία προορίζονται προοπτικά να ιδιωτικοποιήσουν σταδιακά και την συλλογική μαθησιακή διαδικασία στα σχολεία όλων των βαθμίδων, μετατρέποντάς την σε "ελεύθερη" και "ευέλικτη" κατά μόνας πρόσβαση σε ομογενοποιημένες βάσεις γνώσης της Ε.Ε., έξω και πέρα από τις (όποιες) επιλογές των κρατικών εκπαιδευτικών συστημάτων.

Πλησιάζουμε όπως επιχειρηματολογώ αλλού, (και όχι χωρίς δικές μας ευθύνες), στο τέλος του Πανεπιστημίου, και μέσα απ' αυτό στο τέλος της παιδείας όπως την ξέρουμε, με τα καλά και τ' άσχημά της.

Και μακάρι ν' αντιληφθούμε έγκαιρα, ότι το οσοδήποτε μελετημένο εκπαιδευτικό λογισμικό multimedia πακέτο μπορεί να σε προσελκύσει, να σε γοητεύσει και να σε "καταρτίσει", δεν μπορεί όμως σε καμιά περίπτωση να σε εμπνεύσει όπως έκαναν και κάνουν ακόμη μερικοί καλοί δάσκαλοί μας.

Βιβλιογραφία

1. Δ.Ρόκος, "Το τέλος του Πανεπιστημίου (;) ή Το Πανεπιστήμιο στην εποχή της "Λευκής Βίβλου", Αθήνα, 1997. (υπό δημοσίευση)
2. Δ.Ρόκος, "Ευρωπαϊκή ενοποίηση. Μια ολιστική προσέγγιση. Εννοιολογικές διασαφηνίσεις και προϋποθέσεις συνεργασίας και ολοκλήρωσης." Επιστημονικό Συνέδριο: "Ευρώπη. Ιδέες,

- συλλογικές νοοτροπίες και πραγματικότητες", Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, σελ. 17-39, Σεπτέμβριος 1992 και Ουτοπία, τ.4, Δεκέμβριος 1992.
3. Δ.Ρόκος, "Κοινωνία, Τεχνολογία και Παραγωγή. Σχέσεις, Αλληλεπιδράσεις και Αλληλοκαθορισμοί. Πολιτικές και Περιβαλλοντικές Διαστάσεις". Πρακτικά, Συνέδριο: Τεχνολογία και Αναδιάρθρωση της Παραγωγής, Πολυτεχνείο Κρήτης, 1-4.10.1992.
 4. Δ. Ρόκος, "Ο Ρόλος του Σύγχρονου Διεπιστημονικού Τεχνικού Πανεπιστημίου". Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών, τ.6, Αθήνα, Δεκέμβριος 1991.
 5. Δ.Ρόκος, "Η ορθολογικότητα ως θεμέλιο και αφετηρία εκσυγχρονισμού και δημοκρατίας στις συγκεκριμένες κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές συνθήκες στην Ελλάδα σήμερα". Θεωρία και Κοινωνία, τ.5, Ιούνιος 1991.
 6. Δ.Ρόκος, "Όψεις των κρατικών πολιτικών για την πανεπιστημιακή παιδεία και έρευνα στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης. Κριτική Προσέγγιση, τάσεις και προοπτικές". Πρακτικά, 2ο Επιστημονικό Συνέδριο, "Το Πανεπιστήμιο στην Ελλάδα σήμερα. Οικονομικές, Κοινωνικές και Πολιτικές διαστάσεις", Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών, 28.11 - 1.12.1990, Αθήνα, 1991.
 7. Δ.Ρόκος, "Η Εμπειρία απ' την αλλαγή στα Πανεπιστήμια. Προβλήματα και Προοπτικές", στο "Μνήμη Σάκη Καράγιωργα", Τιμητικός Τόμος Ινστιτούτου Περιφερειακής Ανάπτυξης Παντείου Πανεπιστημίου, σελ. 593-620, Αθήνα, 1988.
 8. Δ.Ρόκος, "Η συμβολή του δημοκρατικού Πανεπιστημίου στον προγραμματισμό και την υποδομή της περιφερειακής ανάπτυξης." Τ.Ε.Ε., Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας, Συνέδριο: "Περιφερειακή Ανάπτυξη-Αποκέντρωση", Α.Π.Θ., Τομέας Κτηματολογίου, Φωτογραμμετρίας, Χαρτογραφίας, Θεσσαλονίκη, 1984.
 9. Δ.Ρόκος, "Η Ανώτατη τεχνική παιδεία στη δεκαετία του '80. Οι νέες θεσμικές συνθήκες θεμέλιο για την ουσιαστικοποίηση της συμβολής της στην ανάπτυξη." Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη, 1982.
 10. Δ.Ρόκος, "Αλλαγή στην Παιδεία. Παιδεία για την Αλλαγή", Εκδόσεις Παρατηρητής, σελ. 272, Θεσσαλονίκη, 1981.
 11. ΥΠ.Ε.Π.Θ., " Ο Νόμος 1268/82 για τη Δομή και Λειτουργία των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων", Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα, 1983.